

**Medgyesi Márton – Varga Júlia:
Emberi tőkeberuházás diákhitel támogatással**

(elektronikus verzió, készült 2006-ban)

A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent:
Medgyesi Márton – Varga Júlia (2006) „Emberi tőkeberuházás
diákhitel támogatással”: in: *Társadalmi riport 2006*, Kolosi
Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.).
Budapest: TÁRKI, Pp. 301–313.

Emberi tőkeberuházás diákhitel támogatással

Medgyesi Márton – Varga Júlia

1. Bevezetés

A diákhitel-rendszer kidolgozásakor a döntéshozók a hitelrendszer segítségével egyrészt a felsőoktatás iránti kereslet növelését, másrészt a felsőoktatásban való részvétel esélyegyenlőségének növelését tűzték ki célul, vagyis a diákhitel egyik célja azt volt, hogy a szegényebb családból származó tanulók továbbtanulási esélyeit javítsa. Tanulmányunkban a TÁRKI egy 2005-ben végzett kutatásának legfontosabb eredményeit foglaljuk össze. A kutatás érettségi előtt álló középiskolások és a felsőoktatásban tanulók körében végzett adatfelvételre alapozva azt a kérdést vizsgálta, hogy segíti-e a diákhitel az érettségiző középiskolások felsőoktatás iránti keresletének növelését, segíti-e a felsőfokú továbbtanulásnál az esélyegyenlőség érvényesülését. A kutatás választ keresett arra is, hogy milyen tényezők befolyásolják a középiskolások tervezett, illetve a felsőoktatásban tanulók megvalósult hitelfelvételeit, és milyen szerepet játszik a diákhitel a felsőoktatásban tanulók jövedelmi szerkezetében (Medgyesi–Varga 2005).

A tanulmány két adatfelvétel adataira támaszkodik. Az első adatfelvétel során 1336 érettségi előtt álló középiskolást kérdeztek meg kérdőíves adatfelvétellel továbbtanulási terveikről, hitelfelvételi szándékaikról, a diákhitellel kapcsolatos ismereteikről, tanulmányi előmenetelükről és egyéb iskolai és családi jellemzőikről¹. A második adatfelvétel során – 2005. április 28. és május 17. között – 1491, az ország felsőoktatási intézményeiben tanuló hallgatót kérdeztek meg a diákhitelnek a felsőoktatási diákok jövedelmi és kiadási viszonyaiban játszott szerepéről, a felsőoktatásban résztvevő diákok hitelfelvételi motívumairól.² A következőkben ezeknek a felvételeknek az eredményeit foglaljuk össze.

¹ A minta régióra és a középiskola típusára reprezentatív volt.

² Az adatfelvétel során valószínűségi mintát alkalmaztunk, a célcsoport minden tagjának azonos az esélye nyílt a mintába való bekerülésre, így a minta segítségével begyűjtött adatokból levont következtetések – a statisztikai hibahatár mértékén belül – általánosíthatóak a teljes célcsoportra. A válaszmegtagadások miatt kismértékben torzult a minta iskolatípus (egyetem vs. főiskola) szerinti megoszlása, ezt egydimenziós súlyozással korrigáltuk.

2. A diákhitel szerepe a továbbtanulási döntésben

A kutatás idején a mintában szereplő középiskolások 70%-a tervezett felsőfokú továbbtanulást, közülük biztosan vagy valószínűen 20% tervezett hitel-felvételt, 67%-uk gondolta, hogy biztosan, vagy valószínűen nem fog diákhitelt felvenni és 13% válaszolta azt, hogy még nem tudja, hogy vesz-e majd fel diákhitelt.

A diákhitelnek az esélyegyenlőség biztosításában és a felsőoktatási kereslet növelésében betöltött szerepét többváltozós elemzéssel vizsgáltuk. Egyrészt arra a kérdésre kerestük a választ, hogy támaszt-e pótlólagos keresletet a felsőoktatás iránt az alacsonyabb családi jövedelmű tanulók részéről a diákhitel, másrészt pedig, hogy támaszt-e pótlólagos keresletet a diákhitel a költség-térítési képzés iránt. Az esélyegyenlőség előmozdítását – a vizsgálat értelmezése szerint – akkor segíti elő a diákhitel, ha azonos munkaerő-piaci hozam-várakozások, képességek és egyéb jellemzők mellett az alacsonyabb jövedelmű családokból származó középiskolások nagyobb valószínűséggel választják a diákhitellel történő továbbtanulást, mint a magasabb jövedelmű családok gyermekei. A diákhitel elméletileg azzal segítheti az esélyegyenlőség megvalósulását, hogy „átütemezi” a felsőoktatás költségeit. Az alacsonyabb jövedelmű családok döntésében ugyanis a jelenben felmerülő költségek fontosabb szerepet játszhatnak, mert másfajta fogyasztást kell korlátozniuk az oktatás finanszírozása érdekében, vagyis az ilyen családi háttérű középiskolások, hasonló képességek és a felsőoktatási tanulmányoktól várt hasonló munkaerő-piaci hozamok esetén is kisebb valószínűséggel fognak továbbtanulni. Ha a diákhitel segíti az esélyegyenlőséget akkor megszünteti vagy enyhíti azt a különbséget, ami abból adódik, hogy az alacsonyabb jövedelmű családokban élő tanulók a jelenlegi jövedelmük feláldozását nagyobb áldozatnak tekintik. Az 1. táblázat a diákhitellel, illetve a diákhitel nélkül tervezett továbbtanulás meghatározóira vonatkozó becslési eredményeket foglalja össze. Mivel a középiskolások elég nagy hányada volt még bizonytalan a hitelfelvételét illetően, ezért a döntésnek három kimenetét különböztettük meg: (1) továbbtanulásra jelentkezik és diákhitel felvételét tervezi; (2) továbbtanulásra jelentkezik és nem tervezi diákhitel felvételét; (3) továbbtanulásra jelentkezik, de nem tudja, hogy vesz-e fel diákhitelt.

A modell magyarázó változói között szerepeltek a tanulók szocio-kulturális háttérére vonatkozó változók: a szülők iskolázottsága és a család jövedelmi helyzete, amit kétféle változó segítségével mértünk. Egyrészt a tanulók önbesorolása alapján képzett jövedelmi csoporthoz-tartozással, másrészt egy olyan változóval, mely a családok különböző, tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottsága alapján sorolta be a tanulókat négy, az ellátottság alapján

képzett jövedelmi negyedbe. Ugyancsak szerepelt a szocio-kulturális változók között, hogy a tanuló ugyanazon a településen lakik-e, ahol tanul. Továbbá a magyarázó változók közé bevontuk a tanuló középiskolájának típusát, a tanuló középiskolai érdemjegyei segítségével mért „képessége” és munkaerő-piaci hozam-várakozásait is. Valamennyi középiskolást megkérdeztek arról, hogy mekkora keresetre számít diplomával, illetve középiskolai végzettséggel, továbbá, hogy milyen elhelyezkedési esélyre számít diplomával, illetve középiskolai végzettséggel. Ezeknek az adatoknak a felhasználásával minden középiskolás esetében kiszámítható volt a felsőoktatás keresetekben és elhelyezkedési esélyekben mért, várt hozama. A magyarázó változók között szerepelt még egy további kétértékű változó is, mely azt mutatja, hogy jelentkezett-e a középiskolás költségtérítéssel kapcsolatos képzésre is. Ezt a változót azért vontuk be az elemzésbe, mert a diákhitel keresletnövelő hatásának egyik módja lehet, ha a hitel segítségével költségtérítéssel kapcsolatos képzésre is jelentkeznek olyan tanulók, akik hitel nélkül nem jelentkeztek volna költségtérítéssel kapcsolatos képzésre.

Az eredmények azt mutatják, hogy annak valószínűsége, hogy egy érettségiző hitelfelvétellel tervez továbbtanulást csökkenti, ha az illető férfi, ha középiskoláját 6, vagy 8 osztályos gimnáziumban végezte és jobb jegyei vannak a középiskolában, valamint az is, ha apja érettségizett és nem alacsonyabb végzettségű. Növeli a hitelfelvétellel történő továbbtanulás valószínűségét, ha valaki nagyobb foglalkoztatási esélynövekedést vár felsőfokú tanulmányaitól, mint egy más, hasonló jellemzőkkel bíró tanuló. Végül, a vizsgáldásunk célja szempontjából legfontosabb eredmény az, hogy a hitelfelvétellel történő továbbtanulás valószínűségét csökkenti az is, ha a tanuló a legalsó jövedelmi csoportba (a két alsó jövedelmi ötödbe) tartozó családban él, az egyéb változók rögzítése mellett. Ez annyit jelent, hogy ha két tanuló minden egyéb megfigyelt jellemzőjét tekintve hasonló, (tanulmányi eredményében, kereseti várakozásaiban stb.), akkor az, aki alacsonyabb jövedelmű családból származik kisebb eséllyel tervez továbbtanulást hitelfelvétellel (a hitelfelvétel nélküli továbbtanuláshoz képest), mint a másik, magasabb jövedelmű családból származó tanuló. Ez arra utal, hogy a jelenlegi hitelrendszer kevésbé tölti be az *esélyegyenlőség biztosításának* funkcióját és kevésbé alkalmas arra, hogy a felsőoktatás iránti *kereslet növekedését* az alacsonyabb jövedelmű családokból származó tanulók körében a diákhitel-felvétellel tervezett továbbtanulás ösztönzésével érje el. Az eredmények azt mutatják, hogy az alacsonyabb jövedelmű családokból származó tanulók – hasonló tulajdonságok mellett – a hitelfelvétel nélküli továbbtanulást választják.

1. táblázat. A diákhitellel/diákhitel nélküli továbbtanulás meghatározói – multinomiális logitmodell

	Továbbtanul, hitelfelvételt tervez		Továbbtanul, nem tudja, hogy felvesz-e hitelt	
	Együttható	z	Együttható	z
Férfi	-3,470	-3,22*	0,346	1,32
Költségtérítési képzésre is jelentkezik	0,676	1,11	-0,397	-0,90
Kereseti hozam-várakozás	-0,001	-0,07	-0,001	-0,42
Várt elhelyezkedési esély növekedés	0,031	1,95**	-0,001	-0,12
Középiskola típusa (ref.: 4 osztályos gimnázium)				
Szakközépiskola	2,692	2,21**	-1,089	-4,00*
8 osztályos gimnázium	-28,455	-12,32*	0,242	0,42
6 osztályos gimnázium	-28,241	-13,92*	-0,108	0,18
Anya iskolázottsága (ref.: érettségivel alacsonyabb)				
Anya érettségizett	-0,429	-0,31	0,737	2,05**
Anya felsőfokú végzettségű	1,045	0,72	1,554	3,67*
Apa iskolázottsága (ref.: érettségivel alacsonyabb)				
Apa érettségizett	-35,858	-23,02*	-0,189	-0,58
Apa felsőfokú végzettségű	0,219	0,15	-0,232	-0,63
A család jövedelmi helyzete (ref.: középső jövedelmi ötöd)				
Alsó jövedelmi csoport	-34,47	-31,80*	0,044	0,12
Felső jövedelmi csoport	-0,412	-0,22	-0,428	-0,84
Tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottság (ref.: harmadik negyedbe tartozik)				
Alsó negyed	-1,721	-1,23	0,449	1,25
2. negyed	-1,487	-0,76	0,205	0,59
4. negyed	-2,035	-1,29	0,297	0,75
Azon a településen tanul, ahol lakik	-1,020	-0,72	0,251	0,95
„Képesség” középiskolai jegyek	-0,971	-1,99**	0,256	6,01*
Konstans				
Log-pseudo-likelihood=	-261,944			
Wald $\chi^2(36)$ =	4448,19			
Prob> χ^2 =	0,000			
Pseudo R ² =	0,544			
N=	494			

Megjegyzés: 1%-on szignifikáns **5%-on szignifikáns.

A függőváltozó kategóriái: 1=továbbtanul és hitelfelvételt tervez; 2=továbbtanul és nem tervez hitelfelvételt; 0=továbbtanul és nem tudja, hogy felvesz-e hitelt, referenciakategória: továbbtanul, nem tervez hitelfelvételt

Az eredmények azt is mutatják, hogy a költségtérítéssel történő jelentkezésnek nincs szignifikáns hatása a hitellel történő jelentkezés valószínűségére, ami arra utal, hogy a hitelrendszer által sem növeli a felsőoktatás iránti keresletet, hogy növelné a költségtérítéssel történő jelentkezés iránti keresletet, és ezáltal pótlólagos keresletet támasztana a felsőoktatás iránt.

Az eredményekből kirajzolódik, hogy milyen tulajdonságai vannak a „tipikus, hitelfelvétellel továbbtanulás tervezőnek”. Az illető nő, középiskolai eredményei rosszabbak, mint a hitelfelvétel nélkül továbbtanulást tervezőké, középiskoláját szakközépiskolában végezte és nem 6, vagy 8 osztályos gimnáziumban, családjában nem tartozik az alsó két jövedelmi ötédbé. A várt foglalkoztatási valószínűség-növekedés rangsora alapján pedig feltételezhetjük, hogy a hitelfelvétellel továbbtanulást tervezők elsősorban az egészségügyi, vagy tanító-, óvóképző szakcsoportba adták be jelentkezésüket. Ennek a csoportnak a részéről viszont – úgy tűnik – pótlólagos keresletet támaszt a felsőoktatás iránt a diákhitel.

Annak a kérdésnek a vizsgálatára, hogy milyen tényezők határozzák meg a középiskolások között a tervezett hitelfelvételt, olyan elemzést is végeztünk, ahol a lehetséges alternatív finanszírozási forrásoknak és egyéb tényezőknek a diákhitel tervezett felvételének valószínűségére gyakorolt hatását vizsgáltuk a hitelfelvétel kérdésében döntésre jutott tanulók almintáján. A 2. táblázat azt foglalja össze, hogy a középiskolások milyen forrásokból tervezik finanszírozni felsőfokú tanulmányaikat, a 3. táblázat pedig az alternatív, tervezett finanszírozási források a (tervezett) diákhitel felvételének valószínűségére gyakorolt hatását mutatja.

A diákhitel felvételének valószínűségét szignifikánsan növeli, ha valaki munkavállalást tervez felsőfokú tanulmányi ideje alatt. A marginális hatások azt mutatják, hogy a középiskolások 9%-al nagyobb eséllyel vesznek fel hitelt, ha munkavállalást is terveznek tanulmányi idejük alatt. A szülők anyagi támogatása viszont csökkenti a hitelfelvétel valószínűségét. A hatás mértéke igen jelentős, az a tanuló, aki számít szülei támogatására 36%-al kisebb valószínűséggel vesz fel hitelt, mint aki nem számít erre, feltéve ha a két tanuló egyéb megfigyelt jellemzői hasonlóak. Vagyis a középiskolások tervei szerint a szülői támogatás a diákhitel helyettesítője, míg a munkavállalás kiegészítője. Az érettségizők közül azok tervezik diákhitel felvételét, akik (önként, vagy kényszerűségből) az önálló életvitelt preferálják, és azok nem tervezik, akik továbbra is a szülői támogatásra alapozzák megélhetésüket. Jövedelmi csoportok szerint nem mutatkozott különbség a választásban.

2. táblázat. A tanulók megoszlása a forrás tervezett igénybevétele szerint (%)

Tervez-e hitelfelvételt?	Számíthat szülei anyagi támogatására	Továbbtanulása esetén munkavállalást tervez	Saját megtakarítása felhasználását tervezi	Ösztöndíjat fog kapni
Igen (biztosan vagy valószínűleg igen)	95,2	62,4	39,8	39,5
Nem (biztosan vagy valószínűleg nem)	3,3	29,4	49,3	34,5
Nem tudja	1,5	8,2	10,9	26,0
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0
N	987	985	983	984

3. táblázat. Az alternatív jövedelemforrások hatása a diákhitel tervezett felvételére³

	Marginális hatás dy/dx	z
Alternatív jövedelemforrások		
Dolgozni fog	0,092	1,92**
Megtakarításokat használ fel	-0,035	-0,73
Ösztöndíj	-0,051	-1,03
Szülői támogatás	-0,362	-2,70*

3. A diákhitel szerepe a felsőoktatásban tanulók jövedelmében

A felsőoktatási intézményekben tanulók körében végzett adatfelvétel a diákhitel felvételének meghatározóit, és a hallgatók jövedelmeinek és kiadásainak szerkezetét mérte fel. A felsőfokú képzés ideje alatt a résztvevők tanulmányi és megélhetési költségeik fedezéséhez több forrásból juthatnak jövedelemhez. Egyik fő jövedelemforrás a szülői, illetve más rokonoktól kapott családi támogatás. A felsőoktatási intézményekben a tanulmányi eredménytől függően ösztöndíjakat lehet elnyerni, sok intézmény a szociálisan rászoruló diáko-

³ A logitbecslés eredményei. A modellben további magyarázó változó volt a középiskolás neme, hogy jelentkezik-e költségtérítéses képzésre is, kereseti hozam-várakozása, foglalkoztatás valószínűségének növekedésére vonatkozó várakozása, a család jövedelme, fogyasztási cikkekkel való ellátottsága, és hogy a középiskolás informált-e a hitelfeltételekről (részletesen lásd: Medgyesi–Varga 2005)

kat külön juttatásokkal is támogatja. A diákok rendszeres vagy alkalmi munkajövedelemre is szert tehetnek tanulmányi idejük alatt. Végül pedig jövőbeni jövedelmeik terhére el is adósodhatnak: vagyis hitelt vehetnek fel. A 4. táblázat első oszlopának tanúsága szerint a leginkább elterjedt rendszeres jövedelmi forrás a szülői támogatás, amit a megkérdezettek 55%-a említett.

4. táblázat. *A hallgatók jövedelmeinek szerkezete (% , Ft)*

	Az adott típusú jövedelemmel rendelkezők aránya, %	Átlagjövedelem a teljes sokaságban (Ft/hónap)	Jövedelmi kategória részesedése az összes jövedelemből, %
Rendszeres jövedelmek			
Ösztöndíj	40	4 744	7
Intézményi támogatás	19	1 646	2
Munkajövedelem	41	34 385	47
Szülői támogatás	55	12 084	17
Állami segély	9	1 562	2
Egyéb jövedelem	6	2 706	4
<i>Rendszeres jövedelem összesen</i>		<i>57 127</i>	<i>78</i>
Alkalmi jövedelmek			
Szülői támogatás	57	6 286	9
Munkajövedelem	24	2 636	4
Egyéb jövedelem	5	911	1
<i>Alkalmi jövedelem összesen</i>		<i>9 833</i>	<i>14</i>
Diákhitel	26	5 921	8
<i>Összesen</i>		<i>72 881</i>	<i>100</i>
N	1450	1396	

Ugyancsak a diákok több, mint fele számolt be arról, hogy alkalmanként (is) kap a szüleitől pénzt. Mindez csak a szülőktől kapott anyagi támogatásokat jelenti, a természetbeni támogatások figyelembe vételével a szülői segítségben részesülők aránya is nagyobb lenne. A második leggyakrabban előforduló jövedelemtípus, a munkajövedelem. Rendszeres munkajövedelemmel a hallgatók 41%-a, alkalmi munkajövedelemmel egynegyedük rendelkezik. Rendszeres ösztöndíjat a hallgatók négytizede kap, míg egyötödük rendszeres intézményi támogatásban is részesül. Diákhitelt a hallgatók 26%-a vesz fel.

Ahogy azt a 4. táblázat 3. oszlopa mutatja, annak ellenére, hogy a szülői támogatás (rendszeres, alkalmi) a leggyakrabban előforduló jövedelemfajta, ez átlagosan a hallgatók összes jövedelmének csupán mintegy egynegyedét teszi ki. Ebből a szempontból a munkajövedelmek számítanak a legfontosabb jövedelemtípusnak, ebből származik a diákok jövedelmeinek mintegy fele. Az ösztöndíjak és az egyéb intézményi juttatások (pl. szociális támogatás) a hallgatói jövedelmeknek mintegy egytizedét, míg a diákhitel annak 8%-át teszi ki.

5. táblázat. A kiadások szerkezete a diákhitel igénybe vétele szerint (Ft, %)

	Átlagos kiadás		Összes kiadáson belüli arány	
	Nem vesz fel hitelt (Ft/hó)	Vesz fel diákhitelt (Ft/hó)	Nem vesz fel hitelt, %	Vesz fel diákhitelt, %
Rendszeres kiadások				
Lakásbérlet	5 695	8489	8	12
Rezsi	9 333	6775	13	10
Élelmiszer	14 657	14274	21	21
Élvezeti cikk	3 698	4979	5	7
Helyi közlekedés	2 424	2317	3	3
Távolsági közlekedés	3 445	3657	5	5
Telefon, Internet	6 386	6198	9	9
Testápolás, gyógyszer	3 701	3746	5	5
Szórakozás	5 120	5264	7	8
<i>Rendszeres kiadás összesen</i>	<i>54 459</i>	<i>55698</i>	<i>78</i>	<i>81</i>
Ritka kiadások				
Ruházat	4 546	4539	7	7
Számítástechnika	2 177	2513	3	4
Tartós fogyasztási cikk	1 907	1030	3	1
Utazás	3 241	2526	5	4
Egyéb kiadás	3 179	2850	5	4
<i>Ritka kiadások összesen</i>	<i>15 049</i>	<i>13458</i>	<i>22</i>	<i>19</i>
<i>Összesen</i>	<i>69 508</i>	<i>69156</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
N	976	339	976	339

Amennyiben a diákhitelt nem igénylők és a diákhitelések átlagos kiadásait és kiadási szerkezetét tekintjük nagyon kevés különbséget láthatunk (5. táblázat). Mindkét csoport átlagos havi megélhetési kiadása (ebben nincsenek benne a tanulmányokkal kapcsolatos kiadások) 70 ezer Ft-nak megfelelő összeg. A diákhitelt felvevők körében néhány százalékponttal magasabb az összes kiadásokon belül a rendszeres kiadások részaránya, a ritkább kiadásoké pedig valamivel alacsonyabb. A rendszeres kiadásokon belül a lakásbérletre költött kiadás magasabb a diákhitelt felvevők körében, hiszen ők kiadásaik 12%-át fordítják erre a célra havonta, míg a diákhitelt nem igénylők ennél négy százalékponttal kevesebbet.

A tanulmányi költségek tekintetében is meglehetősen hasonló a diákhitelt felvevők és azt nem igénylők csoportja. Azok között, akik nem vesznek fel hitelt valamivel magasabb, 43% a tandíjas képzésre járók aránya. A diákhitelések körében pedig a felsőoktatáson kívüli tanfolyamokon résztvevők, és tanulmányokkal kapcsolatos egyéb költségeket is viselőik aránya magasabb (6. táblázat).

6. táblázat. Tanulmányi kiadások a diákhitel igénybe vétele szerint (% , Ft)

Tanulmányi kiadások	Az adott tételre az elmúlt félévben költők aránya		Az adott tételre fordított átlagos kiadás a tételre költők között	
	Nem vesz fel hitelt, %	Vesz fel diákhitelt, %	Nem vesz fel hitelt (Ft/félév)	Vesz fel diákhitelt (Ft/félév)
Tandíj	43	38	103 900	111 687
Más tanfolyamok díja	15	20	51 240	48 325
Tanulással kapcsolatos egyéb ktg.	71	76	8 594	10 788
Iskolai díjak	47	51	4 615	4 982
Tankönyvek, jegyzetek	84	83	13 870	13 084

4. A finanszírozási döntés meghatározói a felsőoktatásban tanulók körében: diákhitel vagy munkajövedelem?

A felsőoktatásban tanulók megvalósult hitelfelvételei és munkavállalási döntései meghatározóinak vizsgálatára logit-modelleket állítottunk fel. A szülői támogatások és az egyetemi juttatások (ösztöndíj, szociális támogatás) szintjét adottnak tételeztük fel, és azt vizsgáltuk, hogy e két anyagi forrás után fennmaradó hiányzó részt milyen arányban fedezik a diákok hitelfelvétel,

illetve munkavállalás révén. Várhatóan növeli mind a hitelfelvételi, mind a munkavállalási hajlandóságot az itt exogénnek tekintett jövedelmek alacsony szintje: így azoknál a diákoknál, akiknek szülei kevésbé jómódúak és nem nyújtanak támogatást, illetve azok között, akik kevesebb intézményi juttatást kapnak magasabb lesz a hitelfelvevők és a dolgozók aránya is. A hitelfelvételi, illetve munkavállalási döntés persze nemcsak a rendelkezésre álló egyéb forrásoktól függ. Nyilvánvalóan befolyásolja a hitelfelvételi és munkavállalási szándékot az, hogy mennyibe kerül a diáknak a felsőfokú tanulmányok folytatása. Így várhatóan magasabb lesz a hitelt felvevők, illetve a dolgozók aránya azok esetében, akik költségtérítéses képzésre járnak, illetve nem szüleiknél, hanem albérletben, kollégiumban laknak. A két finanszírozási mód közötti választást a preferenciák is befolyásolhatják. Azok a diákok, akiknek inkább a szabadidő iránti igényük erős, de fogyasztásukat nem akarják a jelenben visszafogni inkább hitelt vesznek fel, míg azok, akik szívesebben mondanak le szabadidejük egy részéről és jövőbeni fogyasztásuk terhére nem akarnak hitelt felvenni, inkább munkát fognak vállalni. A becslési eredményeket a 7. táblázat foglalja össze.

Hipotéziseinket alapvetően igazolják az adatok. Mind a diákhitel felvételének, mind a rendszeres munkavállalásnak a valószínűsége magasabb akkor, ha a szülői támogatás mértéke alacsonyabb. A medián alatti összegű szülői támogatás 9–10%-kal csökkenti mind a hitelfelvétel, mind a rendszeres munkavállalás valószínűségét azokhoz képest, akik nem kapnak szülői támogatást. A medián feletti összegű szülői támogatás hatása ennél is erősebb. A különböző intézményi, illetve állami támogatások alacsony szintje csak a rendszeres munkavállalás valószínűségét csökkenti mintegy 12–15%-os mértékben, a diákhitel felvételére viszont nincsen szignifikáns hatása. A diákhitel valószínűségét a továbbtanulás magasabb költségei is növelik. A kollégiumban, illetve albérletben lakók 13–16%-kal gyakrabban vesznek fel hitelt, mint a szüleikkel együtt lakók, és a magas tandíjat fizetők is nagyobb valószínűséggel vesznek fel hitelt, mint a tandíjat nem fizetők. A tandíj hatásával kapcsolatban azt is meg kell említeni, hogy a diákhitel felvételével ellentétben már a kisebb összegű tandíj is szignifikánsan növeli a rendszeres munkavállalás valószínűségét. A medián alatti összegű tandíjt fizetők körében egytizeddel, a medián feletti tandíjt fizetőknél pedig 14%-kal magasabb a rendszeres munkavállalás valószínűsége, mint a nem tandíjas képzésre járók körében. Ugyanakkor a rendszeres munkavállalásra nincsen számottevő hatása annak, hogy a hallgató szüleinél vagy más módon (albérletben, kollégiumban) lakik.

A többváltozós elemzés a preferenciák hatását is kimutatja. Kisebbségi valószínűséggel vesznek fel hitelt azok, akik szerint eladósodni rossz, mert a jövőjét éli fel az ember. Az eladósodással szembeni averzióknak ugyanakkor a

rendszeres munkavállalásra nincsen hatása. A oktatást jó befektetésnek tartók nagyobb valószínűséggel vesznek fel hitelt, és ugyancsak növeli a munkavállalás valószínűségét, ha valaki a diploma megszerzését jó befektetésnek tartja.

7. táblázat. *A rendszeres munkavállalás és a diákhitel felvételének meghatározói (átlagos marginális hatások logitmodell alapján)*

	Függő változó: rendszeres munkája van	Függő változó: diákhitelt vesz fel
Kérdezett életkora (ref.: 24 éves korig)		
25 és 28 év között	0,114**	0,059
28 év felett	0,258**	-0,084***
Lakás jellege (ref.: szülőknél lakik)		
Saját lakás	0,030	0,000
Kollégium	-0,054***	0,127**
Albérlet	0,020	0,161**
Évfolyam (ref.: elsőéves)		
Másodéves	0,057**	0,031
Harmadéves	0,024	0,110**
Negyedév v. felette	0,079**	0,086**
Fizetett tandíj összege (ref.: nem fizet tandíjat)		
Medián alatt	0,099**	0,027
Medián felett	0,138**	0,114**
Megtakarítói attitűd (ref.: mindig kell megtakarítani)		
Amíg lehet	0,014	0,034
Nem kell takarékoskodni	0,080***	0,059
Eladósodni sosem jó	0,054	-0,162**
Diploma jó befektetés	0,045**	0,113**
Egyetemi, állami támogatások összege (ref.: nem kap támogatást)		
Medián alatt	-0,151**	-0,015
Medián felett	-0,116**	0,006
Szülői támogatás összege (ref.: nem kap támogatást)		
Medián alatt	-0,096**	-0,093**
Medián felett	-0,252**	-0,195**
Kétértékű változók:		
Társsal él	0,057	-0,074***
Gyermeket nevel	-0,138**	-0,030
Főiskolára jár	-0,017	0,011
Nappali tagozatos	-0,186**	0,097**
Budapesten tanul	0,031	-0,066**
Log likelihood	-478	-642
N	1236	1238
Pseudo R ²	0,417	0,103

5%-on szignifikáns, *10%-on szignifikáns hatás.

A diákhitel igénybe vételét ezeken a tényezőkön kívül meghatározza még a hallgató évfolyama, a képzés típusa és a település is. A hitelfelvétel a felsőbb évfolyamos (harmadik évfolyam vagy a fölött), nappali tagozatos és nem Budapesten tanuló hallgatók között gyakoribb. A rendszeres munkavállalás valószínűsége pedig ezzel szemben az idősebb, 25 éven felüli, nem nappali tagozatra járó hallgatók között magasabb számottevően. Ha egy hallgató gyermeket nevel, akkor ez viszont csökkenti annak valószínűségét, hogy az illető dolgozik.

A 7. táblázatban közölt becslések nem veszik figyelembe, hogy a diákhitel felvételével, illetve a munkavállalással kapcsolatos döntés összefügg. Elvégeztük az elemzést olyan statisztikai módszer segítségével is (két függő változós probit-modell), amely megengedi, hogy a diákhitel-felvételt, illetve a munkavállalási döntést befolyásolja olyan kutatásunkban meg nem figyelt egyéni jellemző, amely mindkét döntésre hatással van. Statisztikailag arról van szó, hogy a két modell hibatagja korrelálhat. A becslésünk alapján ez a korreláció szignifikáns és negatív: vagyis azok, akik meg nem figyelt jellemzőik alapján inkább diákhitelt vesznek fel, kisebb valószínűséggel döntenek a munkavállalás mellett és fordítva. A különböző magyarázó változók hatásával kapcsolatos korábbi megállapítások ebben az elemzésben is érvényesek maradnak.

5. Összefoglalás

A középiskolások körében végzett vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy a felsőfokú tanulmányok megkezdése előtt a diákhitel nem növeli a rosszabb szociális háttérű középiskolások felsőoktatás iránti keresletét. A legalacsonyabb jövedelmi csoportba tartozó érettségizők nagyobb valószínűséggel tervezik a diákhitel felvétele nélküli felsőfokú továbbtanulást, mint a magasabb jövedelmű családok továbbtanulni szándékozó gyermekei. A diákhitel szerepét a költségtérítéssel képzés iránti kereslet növelésében sem lehetett kimutatni a középiskolások megkérdezése alapján. Az érettségizők 90% fölötti arányban számítanak szüleik rendszeres anyagi támogatására felsőfokú tanulmányaik idejére. Az érettségizők közül elsősorban azok tervezik a hitel felvételét, akik önálló megélhetést terveznek a jövőre (munkavállalásra és diákhitelre alapozva), vagyis a középiskolások terveiben a diákhitel a munkavállalás kiegészítője, míg a szülői támogatás annak helyettesítője. A felsőfokú oktatási intézmények körében lefolytatott vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a hallgatók között ténylegesen megvalósult diákhitel felvételek szerepet játszanak a kevesebb szülői támogatásban részesülő vagy magasabb továbbta-

nulási költségeket (tandíj, lakhatás) vállaló diákok jövedelmi helyzetének javításában. Ugyancsak jelentős szerepet játszik ebben a munkavállalás is. Míg azonban a diákhitel felvétele a nappali tagozatos, felsőbb éves diákok között gyakoribb, a rendszeres munkavállalás a nem nappali tagozaton tanuló, 25 éven felüli hallgatók körében fordul elő nagyobb valószínűséggel. A megvalósult hitelfelvételeket vizsgálva a diákhitel a munkavállalásnak is helyettesítője, a diákhitel és a rendszeres munkavállalás közötti választást a preferenciák is befolyásolják: az eladósodás iránt averziót érzők körében alacsonyabb a hitel felvételének valószínűsége.

IRODALOM

Medgyesi M. – Varga J. 2005: A hallgatói hitel iránti kereslet elemzése. Kutatási jelentés a Diákhitel Központ Rt. részére, Budapest: TÁRKI.